

ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ И РАБОТНА СИЛА

Население, Том 37, Книжка 4, 2019, 615-656

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ПЕРСПЕКТИВИ НА ИКОНОМИЧЕСКИ АКТИВНОТО НАСЕЛЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Кремена БОРИСОВА-МАРИНОВА

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ kbmar@abv.bg

Резюме: В настоящата студия се представят резултати от изследването на някои възможни варианти на развитие на икономическата активност в страната през следващите 20 години в контекста на общото демографско развитие. За целта е разработен сценарий за изменение на икономически активното население в България до 2035 г. в три варианта (реалистичен, оптимистичен и песимистичен). Прогнозните коефициенти на икономическа активност са получени чрез линейни регресионни модели, избрани според адекватността им спрямо възприетите хипотези за изменение на икономическата активност по пол и петгодишни възрастови групи през прогнозния период. Като демографска проекция е използван последният целеви сценарий на НСИ до 2070 г., изработен по обща методика на Евростат за националните статистически институти на страните-членки. Получените прогнозни резултати показват, че повишаването на равнищата на икономическа активност в страната е голям и важен ресурс за развитието на потенциалното икономически активно население в бъдеще. Ефективното му използване би довело до много успешно неутрализиране на последиците от твърде неблагоприятното демографско развитие на България през базовия и прогнозния период.

Ключови думи: прогнозиране на икономическата активност; проекции на работната сила; политики за работната сила и пазара на труда.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.“

Статията да се цитира по следния начин:

Борисова-Маринова, К. (2019). Перспективи на икономически активното население на България. Население, Том 37, Кн. 4, 615-656. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© К. Борисова-Маринова, 2019

Статията е постъпила през м. февруари 2019

Приета за публикуване през м. юли 2019

Публикувана онлайн през м. ноември 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT AND LABOUR FORCE

Nasselenie Review, Volume 37, Number 4, 2019, 615-656

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

PROSPECTS OF ECONOMICALLY ACTIVE POPULATION IN BULGARIA

Kremena BORISSOVA-MARINOVA

*Institute for Population and Human Studies - Bulgarian Academy
of Sciences Department of Demography*

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ kbmar@abv.bg

Abstract: *This study highlights the main results of the research on some possible variants showing the economic activity evolution in the country throughout the next 20 years in the context of total demographic development. To this end, a scenario of economically active population in Bulgaria to 2035 was developed containing three variants (realistic, optimistic and pessimistic). Projected specific rates of economic activity were obtained applying linear regression models selected according to their adequacy to the adopted hypotheses of the economic activity evolution by sex and by five-year age groups in the projection period. The last National Statistical Institute “target scenario to 2070” drawn up using the uniform Eurostat methodology for the Member States’ national statistical institutes was used as a demographic projection. The projection results obtained show that economic activity increasing in the country represents a large and important resource for the development of the potential economically active population in the future. Its effective use would result in a successful neutralisation of the consequences of the unfavourable demographic development of Bulgaria over the reference period and the projection period.*

Keywords: economic activity forecasting; labour force projections; labour force and labour market policies.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS ‘Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria’.

This article can be cited as follows:

Borissova-Marinova, K. (2019). Perspektivi na ikonomicheski aktivnoto naselenie na Bulgaria. [Prospects of Economically Active Population in Bulgaria]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 4, 615-656. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© K. Borissova-Marinova, 2019

Submitted – February 2019

Revised – July 2019

Published – November 2019

The author has read and approved the final manuscript.

УВОД

Демографските ефекти върху икономически активното население на България – намалението и демографското му остаряване, са естествен резултат от тенденциите на изменение на общото население през последните десетилетия. Стойността на тоталния коефициент за плодовитост в страната е под равнището на заместване на поколенията от средата на 80-те години на 20 в. до днес (Коулман, 2009; Сугарева, Лилова, 2010 и др.). Страната изпитва влиянието на дълготраен отрицателен естествен прираст вече почти три десетилетия и той е комбиниран със сравнително високо за мащабите ѝ и нестихващо отрицателно миграционно салдо (Borissova-Marinova, 2013; Борисова-Маринова, Моралийска-Николова, 2011 и др.). Вследствие на тези процеси в България се ускорява стареенето на населението с всички произтичащи от това демографски ефекти върху икономически активното население и населението в трудоспособна възраст (Борисова-Маринова, 2007).

Дългосрочното стеснено възпроизводство на населението, стабилната и висока емиграция и стареенето на населението влияят пряко върху множество параметри на работната сила и неактивното население в трудоспособна възраст (UNECE & UNPF, 2005; Борисова-Маринова, 2011). От началото на 90-те години на 20 в. размерите на работната сила и населението в трудоспособна възраст в страната намаляват (Наумов, 1992; Борисова-Маринова, 2007; Борисова-Маринова и Моралийска-Николова, 2011; и др.). Наред с това се регистрират изменения, изразяващи се във влошаване на структурите по редица демографски и социално-икономически признаци на тези два контингента от населението и особено на населението в трудоспособна възраст (Borissova-Marinova, 2015; Борисова-Маринова, 2014а; 2008; 2007; 2006; 2005; и др.).

Проведените изследвания по проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“¹ открояват редица промени в демографските параметри на работната сила през последното десетилетие. Четири от тях ще имат ключово значение за бъдещото развитие на работната сила в страната през следващите две десетилетия: недостатъчно високите в европейски контекст равнища на заетост и икономическа активност – под средното за ЕС-28, сред всички възрастови групи в страната; стагнацията на коефициентите на активност през последното десетилетие във всички възрастови групи под 45 г.; бързото стареене на работната сила и населението в трудоспособна възраст на страната, в резултат от което много бързо се влошават стойностите на коефициента на демографско заместване; и големият размер и специфичната възрастова структура на икономически неактивните лица, в която дяловете на лицата под 35 и над 55 години заедно обхващат около 80% от неактивните лица (Борисова-Маринова и кол., 2018: 24–38). В същото време резултатите от анализа на нормативната уредба в областта на труда и заетостта идентифицират като особено важни за развитието на икономическата активност и възпроизводството на работната сила недостатъчната обезпеченост с необходимите ресурси (кадрови,

¹ Възложен за изпълнение на ИИНЧ-БАН от Министерски съвет, 2017–2018 г.

материални, финансови и др.) на основния контролен орган по спазване на трудовото законодателство² В резултат на това има неизползвани възможности за повишаване на ефективността на контрола по спазване на трудовото законодателство, например при разкриване на т. нар. скрити трудови договори, които, от една страна, засягат уязвимите групи от работната сила (млади, в предпензионна и пенсионна възраст, с ниско образование и без квалификация), а, от друга – оказват натрупващи се ефекти върху настоящото и бъдещо функциониране на осигурителната, здравната и пенсионната системи (Борисова-Маринова и кол., 2018: 49–50).

При оценката на адекватността на провежданите политики по заетост в страната към демографското развитие на икономически активното население (Борисова-Маринова и кол., 2018: 64–65), бяха очертани няколко конкретни направления за повишаване на тяхната ефективност и резултатност. С усложняването на икономическата и обществената системи държавата регулира все повече страни в областта на икономическата активност (UNDP, 2000; ILO, 2001, 2002a и б и др.):

- фиксира границите на трудоспособната възраст и определя условията за икономическа активност извън тях;
- управлява пряко размера на работната сила чрез условията за външна миграция;
- определя минималната работна заплата и редица аспекти на системата за заплащане на труда;
- определя степента на нетрудоспособност по здравословни причини и регулира отношенията с работодателите при частична нетрудоспособност на работещите;
- определя работните места, които могат да се заемат от жени без опасност за здравето и репродуктивните им способности;
- осигурява временно излизане от заетост (и оставане в състава на работната сила) на лица, които имат основателна причина (майчинство, гледане на болно дете, гледане на болен или инвалид в семейството и други) като задължава работодателя да предостави определен платен и неплатен отпуск на лицето и други облекчени условия на труд;
- осигурява частично незаетата работна сила чрез обезщетения за безработица, курсове за преквалификация, програми за обучение и за заетост на безработните лица и други;
- регулира условията на труд и т.н.

Тази активна и разширяваща се намеса на държавата несъмнено въздейства върху множество параметри – както количествени, така и качествени, на работната сила и на неактивното население в трудоспособна възраст на дадена страна. България е една от малкото европейски страни с действащи национални

² Цялостният контрол за спазване на трудовото законодателство във всички отрасли и дейности в България се осъществява от Изпълнителната агенция „Главна инспекция по труда“ към министъра на труда и социалната политика (Кодекс на труда, чл. 399, ал. 1).